

Aleg. 198.

Sprawozdanie

Wydziału krajowego o czynnościach krajowych nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego, tudzież instruktora mleczarstwa za rok 1893.

Wysoki Sejmie!

W roku ubiegłym minęło pięć lat od chwili rozpoczęcia działalności jednej z największych instytucyj dla potrzeb naszego ludu wiejskiego przystosowanych: instytucyi kraj. nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego. Instytucya ta mająca na celu przedewszystkiem rozpowszechnianie racjonalnych zasad gospodarstwa wiejskiego, nabiera doniosłego znaczenia w dzisiejszej chwili, kiedy kraj zabiera się do podniesienia hodowli bydła między włościanami na podstawie uchwalonej 4. kwietnia 1892 r. a dziś już w życie wprowadzanej ustawy krajowej o licencyonowaniu i utrzymaniu buhajów gminnych.

Sprawozdania kraj. nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego, które poniżej w tabelarycznem zestawieniu załączamy /, przekonują o pomyślnym rozwoju tej instytucyi, gdyż lud wiejski, który początkowo dość apatycznie w obec tej instytucyi się zachowywał, przekonawszy się o skuteczności rad i wskazówek przez fachowo wykształconych nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego przystępnie i praktycznie udzielanych, zwraca się do nich, gdy drugi raz w objazdach te same miejscowości odwiedzają, z całym zaufaniem przyjmując ich nauki o uprawie roli, o przechowywaniu nawozów, o urządzaniu gnojowni, o następstwie uprawianych roślin, o hodowli bydła, o poprawie łąk i pastwisk, o uprawie roślin pastewnych itd.

Lud te uwagi i rady, poparte zwykle demonstracyami, przyjmuje z całym zaufaniem, zastosowuje się w miarę środków i możności do udzielonych wskazówek i przy powtórnych objazdach tych samych okolic, w których już raz wykłady nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego odbywały się, przekonywano się niejednokrotnie, iż gospodarze korzystają z tych pouczeń.

A że tym wykładom przysłuchuje się zazwyczaj i drobna garstka miejscowej inteligencji, więc zakres wpływu tych pogadanek rolniczych rozszerza się i coraz szersze obejmująby koła, gdyby liczba nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego stała w odpowiednim stosunku do rozmiarów kraju, w którym działać mają i do doniosłości zadania, które im spełnić wypada.

I. Zmiany w składzie nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego.

Instytucja ta liczy, jak powyżej powiedziano, dopiero piąty rok istnienia.

W roku 1889 zamianował był Wydział krajowy pierwszego kraj. nauczyciela wędrownego gospodarstwa wiejskiego.

W roku 1890, otrzymawszy na ten cel subwencję z funduszków państwowych, zamianował Wydział kraj. drugiego nauczyciela.

W roku 1891 przybyło dwu nowych nauczycieli wędrownych i instruktor mleczarstwa, tak że w roku 1892 działało już 4 nauczycieli wędrownych i jeden instruktor mleczarstwa.

Nauczycielami w tym roku byli pp. Seweryn Wiszniewski, Antoni Wilk, Tadeusz Stamirowski i Edmund Bielski, tudzież Dr. Ursyn Massalski.

W tym samym jednakże roku 1892 zaszły już zmiany w tym składzie nauczycieli wędrownych:

Pan Edmund Bielski powołany został do zastępowania chorego kierownika kraj. niższej szkoły rolniczej w Kobiernicach, a w jego miejsce powołał Wydział kraj. do pełnienia obowiązków nauczyciela wędrownego p. Stanisława Szalaya.

Wkrótce potem zmarł śp. Antoni Wilk, a gdy nadto i p. Tadeusz Stamirowski z końcem r. 1892 z posady swej ustąpił, okazała się potrzeba rozpisania konkursu na dwie opróżnione posady nauczycieli wędrownych.

Tak tedy rok 1893 rozpoczął się niepomyślnie dla działalności nauczycieli wędrownych, których liczba zmalała o połowę, a tak szczupła liczba nie mogła oczywiście podoląć obowiązkowi rozszerzania nauki gospodarstwa wiejskiego pomiędzy ludem.

Wskutek konkursu rozpisanego przez Wydział krajowy dnia 17. lutego 1893 zgłosiło się 23 kandydatów na opróżnione dwa miejsca nauczycieli wędrownych:

Na wniosek komisji krajowej dla spraw rolniczych, przydzielił Wydział krajowy do pełnienia obowiązków nauczyciela wędrownego gospodarstwa wiejskiego na rok jeden p. Konstantego Bieleckiego, nauczyciela fachowego kraj. niższej szkoły w Kobiernicach, a to głównie w tym celu, aby mu dać możność zapoznać się bliżej ze stosunkami hodowlanymi w zachodniej części kraju drugą opróżnioną posadę nauczyciela wędrownego—również na wniosek kraj. komisji rolniczej — p. Bolesławowi Gurskiemu., lustratorowi Kółek rolniczych. Gdy jednak p. Bielecki z początkiem roku szkolnego 1893/4 zamianowany został nauczycielem rolnictwa przy seminarjum nauczycielskim w Rzeszowie i posadę tę dla dogodniejszych warunków przyjął, w skutek tego z posady nauczyciela fachowego w kraj. niższej szkole rolniczej w Kobiernicach zrezygnował, a tem samem i przydzielone mu czasowo obowiązki nauczyciela wędrownego pełnić przestał, powołał Wydział krajowy uchwałą z dnia 10. paźdz. 1893 do LW. 52.774, bez rozpisywania konkursu, na jego miejsce p. Bazylego Korolę, byłego ucznia Dublańskiej wyższ. szkoły rolniczej i lustratora Kółek rolniczych, którego krajowa komisja rolnicza na trzecim miejscu do uwzględnienia Wydziałowi krajowemu przedstawiła, z pomiędzy tych, którzy w skutek rozpisanego konkursu o posadę nauczyciela wędrownego się ubiegali.

Tym sposobem dopiero z końcem roku 1893 liczba kraj. nauczycieli wędrownych, po długich trudnościach skompletowaną została i obecnie jak w r. 1892 znów mamy czterech nauczycieli wędrownych i jednego instruktora mleczarstwa, czynnych w służbie krajowej.

II. Program prac nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego.

Jak w latach ubiegłych tak też i w r. 1893, z którego niniejsze sprawozdanie składamy, Wydział krajowy określił nauczycielom ludowym plan, wedle którego w danych okolicach kraju wędrowną naukę gospodarstwa wiejskiego miała być udzielana. W skutek ciągłych zmian

w ciele nauczycielskiem przez ubytek nauczycieli wędrownych a i w skutek chorób, którym w tym roku pozostali na swych posadach nauczyciele wędrowni podlegali, (jeden z nich przebył ciężkie zapalenie płuc, drugi operację katarakty oczu) program ten nie mógł być w całości wykonany. Nadto przybyło w r. 1893 do zwykłych prac nauczycieli wędrownych nowe zadanie, stojące w ścisłym związku z wykonaniem kraj. ustawy hodowlanej o licencyonowaniu i utrzymywaniu buhai.

W tym kierunku powziął Wys. Sejm, w załatwieniu sprawozdania sejm. komisji gospodarstwa krajowego, w dniu 4. kwietnia następującą uchwałę:

„Poleca się Wydziałowi krajowemu aby wędrowni nauczyciele rolnictwa zajęli się obecnie przeważnie popularnymi wykładami chowu bydła odnośnie do danej okolicy“. Wydział krajowy w latach poprzednich nie zaniedbywał wprawdzie przestrzegać, aby nauczyciele wędrowni zajmowali się pouczeniem chowu bydła i w tym kierunku udzielał im w ubiegłych latach instrukcyi do których nauczyciele wędrowni się zastosowywali, jak o tem świadczą sprawozdania ich, Wydziałowi krajowemu przedkładane.

Obecnie jednak, w wykonaniu powyższej uchwały Wys. Sejmu, Wydział krajowy na tę stronę instrukcyjnej działalności nauczycieli wędrownych około zbadania stosunków hodowlanych i podniesienia chowu bydła u włościan, silniejszy położył nacisk. Wydział krajowy wychodził z tego przekonania, że w obecnej chwili pożądaną byłoby rzeczą, ażeby kraj. nauczyciele wędrowni zbadali dokładnie te okolice kraju, które pod względem ich stosunków gospodarskich w ogóle a pod względem stosunków hodowli bydła rogatego w szczególności są najmniej znane. Są to okolice, będące w stosunku do innych okolic kraju — na najniższym stopniu kultury, to jest północne podmokłe i lesiste piachy i wysokie góry Beskidu zachodniego.

Nie mniej mało znaną i opisaną jest okolica stojąca na wyższym stopniu kultury hodowlanej, której mieszkańcy głównie z chowu bydła się utrzymują, jak cała stręfa południowo-zachodniego Podgórze, na której, według sprawozdań komitetu ek. Towarzystwa rolniczego krakowskiego, przechowała się rasa czerwono-bułęczkowatego bydła krajowego.

Wydział krajowy postanowił przeto wysłać nauczyciela p. Szalaya w powiaty: Biański, Żywiecki, Wadowicki i Myślenicki w celu zbadania stosunków hodowlanych u tamtejszych włościan i poznania typu bydła u nich przeważającego—p. Wiśniewskiego zaś w powiaty: Niski, Kolbuszowski i Cieszanowski, w celu zbadania typu bydła brunatnego t. z. rasy majdańskiej. Wydział kraj. polecając obydwu tym nauczycielom zbadanie typowego bydła krajowych ras, udzielił im wskazówek, w jaki sposób uskutecznić to mają. Przedewszystkiem zalecił im Wydział kraj. aby dokładnie badali sposób żywienia tego bydła w lecie i w zimie, rodzaj pastwisk i wydajność paszy, sposób wychowu cieląt, stosunek rozplądzenia się w porównaniu do stosunku płodności innych ras bydła, a w końcu wyniki krzyżowań tego bydła z rasami i odmianami z innych okolic prowadzonymi.

Badanie to, wskazał Wydział krajowy jako bardzo ważne zadanie którem, w tym roku obok udzielania zwykłych pouczeń, nauczyciele zająć się mają. Wydział krajowy uprosił również komitety centralne obu krajowych Towarzystw rolniczych, jak niemniej niektórych właścicieli wielkich obór zarodowych o życzliwe dla tego przedsięwzięcia poparcie. Nie zaniedbał też odnieść się o poparcie do właściwych ek. Starostw i Wydziałów powiatowych.

Ażeby zaś nowo mianowani nauczyciele wędrowni obznajomili się łatwiej i dokładniej z dotychczasowym sposobem wykonywania obowiązków nauczycieli wędrownych w ogólności a z poruczoną tymże w r. ubiegłym czynnością badania stosunków hodowlanych w szczególe, przydzielił Wydział krajowy nowo mianowanych nauczycieli wędrownych starszym, aby w początkach objazdy razem odbywali.

III. Konferencye nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego.

Wydział krajowy zwołał konferencyę nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego, przy współdziałaniu lustratorów Kółek rolniczych, celem ułożenia planu czynności na rok następny

ustnej wymiany spostrzeżeń poczynionych przy wykonywaniu ich czynności i wypowiedzeniu opartych na spostrzeżeniach uwag i wniosków. Konferencya ta odbyła się w dniu 19. grudnia 1893 w biurze dep. II. pod kierownictwem Szefa tego departamentu, a wzięli w niej udział: delegaci Zarządu głów. Towarzystwa Kółek rolniczych, urzędnik fachowy dla spraw rolniczych w Wydziale krajowym, nauczyciele wędrowni, instruktor mleczarstwa i lustratorowie Kółek rolniczych.

Na konferencyi tej wypowiedziano jednomyślnie zdanie, że:

1. należy utrzymać plan podróży i specjalnych pouczeń wyznaczony powyżej wymienionem rozporządzeniem Wydz. kraj. z tą zmianą, że część tego planu poruczoną być ma nowozamianowanym nauczycielom wędrownym.

2. że należy utrzymać plan podróży, oznaczony przez Zarząd główny Kółek rolniczych dla lustratorów tychże Kółek,

3. starać się należy, aby lustratorowie Kółek rolniczych w pierwszym rzędzie jak najpilniej zajmowali się lustracją Kółek rolniczych i kontrolą utrzymywanych przez te Kółka sklepików wiejskich.

Wydział krajowy przyjął powyższe uchwały konferencyi i zawiadomił o tem Zarząd główny Kółek rolniczych.

IV. Działalność kraj. nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego w r. 1893.

Z powodu dłuższego wakansu posad nauczycieli wędrownych, jak niemniej z powodu częstej ich zmiany i kilkakrotnych chorób dłuższych, działalność kraj. nauczycieli wędrownych nie była w roku ubiegłym tak intensywne jak w roku poprzednim. Z początkiem roku 1893 było tylko dwu nauczycieli wędrownych, później trzech, gdyż jeden z nich musiał być powołany do zastępstwa brakującego nauczyciela w szkole Kobiernickiej,

Nad działalnością ich rozwijał Wydział krajowy stałą kontrolę za pomocą:

1. dziennika czynności, jaki każdy nauczyciel wędrowny obowiązany jest stale prowadzić.

2. raportów tygodniowych, które obowiązany jest z miejsca danego pobytu wysłać każdy nauczyciel;

3. sprawozdań miesięcznych, które każdy nauczyciel obowiązany jest składać Wydziałowi krajowemu na podstawie dziennika czynności.

Nadto ze swej strony, za pośrednictwem swych organów, lub uproszonych osób dobrej woli, kontrolował Wydział kraj. tak metodę wykładu, jakoteż w ogóle czynności nauczycieli wędrownych.

Tematy do wykładów i pouczeń, tudzież szczegółowy wykaz miejscowości w których się one odbywały, podane są na osobnym, tu załączonym wykazie ^{1/}. Alegat I.

Szczegółowe sprawozdania każdego z nauczycieli wędrownych są zbyt obszerne, abyśmy je tu dołączyć mogli. Z czasem zamierza Wydział krajowy złożony w nich materyał zestawić w osobnej publikacji.

Na dziś podajemy ze sprawozdań tych jedynie niektóre uwagi.

1. Nauczyciel węd. p. Bolesław Gurski zwiedził niektóre miejscowości powiatów Rawskiego i Jaworowskiego i szczegółowo objechał prawie cały powiat Brodzki. Konstatuje on nader niski stopień gospodarstw w powiecie sądowym Łopatyńskim, natomiast wyższą kulturę w południowej części powiatu brodzkiego i w powiecie sądowym założzieckim.

Lepszy sposób gospodarstw włościańskich w tych częściach powiatu brodzkiego zaszła się w starannej uprawie roli, głębszej orce, użyciu poprawnych już pługów, tu i ówdzie wałków, w siewie koniczu a gdzie indziej lucerny i staranniejszej hodowli bydła. Natomiast założenie gnojowni jest wszędzie nieodpowiedne, brak zbiorników na gnojówki; — wykonanie zaś rozporządzeń sanitarnych, polecających wywóz nawozu na pole, gdzie nawóz w małych kupkach złożony wysycha, dzieje się z widoczną ujmą dla gospodarstwa rolnego, a nie osiąga celu, zważywszy że usunięcie innych nierównie więcej zdrowiu szkodzących nieczystości i ich desinfekcja pozostają zawsze jeszcze martwą niewykonywaną literą przepisu. Zamiłowania do chowu bydła jest mało, bydło licho żywione, wskutek tego źle rozwinięte i nie mleczne; przeważa tu bydło krajowe mieszane, przeważnie siwo-bułęczkowate, pomiędzy tem znajduje się 10 — 20% tak zwanego bydła majdańskiego, a miejscami przechowało się jeszcze bydło ginącej już rasy wołyńskiej t. zw. „Bereza“, maści kory brzozowej, pasemkowatej siwo-białej, o lepszej stosunkowo budowie, wyższej mleczności i wielkiej odporności na paszę mokrą.

Do uprawy roli używają koni drobnych, źle zbudowanych, wychowu źrebiąt nie ma tutaj, lecz kupują z innych okolic po jarmarkach.

W okolicy Załóżcie kwitło niegdyś sadownictwo, słynne z wielkich wiśni „marynami“ zwanych, dziś w upadku.

Powiat ten był już raz zwiedzony przez lustratora Kółek rolniczych, wpływ jego rad daje się spostrzedz tu i ówdzie w lepszym urządzeniu gnojowni. Włościanie bardzo licznie zgromadzili się do słuchania wykładów i bardzo chętnie przyjmowali udzielane im pouczenia.

2. Nauczyciel wędrowny p. Stanisław Szalaya badał stosunki hodowlane w strefie bydła czerwono-bułęczkowatego w zachodniej części kraju. Stosownie do otrzymanych instrukcyi zapoznał się najpierw z oborami zarodowymi w Kozach, w Wielkich Drogach, Jodłowniku, w Międzybrodziu kobiernickim i lipnickim a następnie u włościan w pow. Bialskim i pow. Żywieckim.

Pan Szalaya konstatuje przede wszystkim ze strony ludu wielką chęć do nauki gospodarstwa wiejskiego a nade wszystko żądają pouczeń o nawozach.

W okolicach wyższych gór włościanie sieją jęczmiona, bo żyta pod wielkimi śniegami wyprzeją, a głównymi płodami są owies i ziemniaki. Często biorą w spółkę na gruntach dworskich w uprawie ziemniaków i buraków pastewnych i za całoroczną robocizną ręczną, wraz z wykopaniem i oczyszczeniem buraków, biorą co 7-my rząddek dla siebie. Całe łany dworskie okopowych roślin są w ten sposób uprawiane.

Bydła trzymają niestosunkowo wielkie ilości. Skąpe wszakże odżywianie przyczynia się do degeneracyi tegoż. Wykłady wykazujące popełniane tu błędy trafiły do przekonania włościan.

Bydła rasy czerwono-bułęczkowatej znalazł pan nauczyciel około 30%, a czerwono-białego (srokatego) około 33% do 40%.

Wpływ znakomitego chowu bydła rogatego, utrzymywanego w stajniach Arcyksięcia Albrechta, na bydła włościańskie jest znikomy. Zdaniem p. Szalaya potrzebnem byłoby tedy zakładanie kosztem kraju obór zarodowych włościańskich i stacyi rozplodników odpowiednio do potrzeb tych okolic dobranych.

Lud ten żywiecki uznaje potrzebę pouczenia się, coraz więcej chciałby korzystać z nauki, i dość jest otworzyć mu oczy, aby istotnie podnieść go i uczynić zamożnym i światłym. Coraz też więcej potrzebować będzie pomocy w tej chęci do nauki, a pomocy tej kraj mu odmawiać nie może. Konieczne są tedy objazdy powtórne i utrzymywanie ścisłego związku między nauczycielem a ludem.

Na wiosnę roku 1893 zwiedzał pan Stanisław Szalaya powiat Wadowicki położony częścią w dolinie Wisły, częścią już na Podgórzu. Włościanie sieją żyto, jęczmień i owies, przenicę

uwazają za zbytęzną. Jak dla ludzi ziemniaki i jęczmień starczą na pożywienie, tak dla bydła ma starczyć latem pastwisko, zimą słoma. A ponieważ słoma owsiana i jęczmienna uważana jest za bardzo dobrą paszę dla bydła, więc jak włościanin ma urodzaj kartofli, jęczmienia i owsa jest zupełnie zadowolony. Włościanie rozumieją doniosłość pouczeń, żądają wykładów o nawozie, o uprawie roli, nawet o paszy — nie chcą słuhać wykładów o pożytkach z bydła.

Włościanie ci utrzymują handel z Prusami, z Katowicami, Hutami itd. i wywożą do Prus zczęólniej siano, konicz i inne produkta, a nie powracają z tamąd z prózną furą, lecz przywożą węgiel kamienny.

U niektórych gospodarzy np. w Choczni są zaprowadzone racjonalne gnojarnie. Można tam wybornie założyć wzorowe gospodarstwo włościańskie.

3. Nauczyciel wędrowny p. Seweryn Wiśniewski przedstawił Wydziałowi kraj. projekt użycia kredytu 320 zł. uchwalonego przez Wys. Sejm na środki nauki i demonstracye przy wędrowniej nauce gospodarstwa wiejskiego.

Na pierwszym miejscu stawia urządzenie gnojowni wzorowych, następnie popularyzowanie siewu roślin pastewnych, ułatwianie nabycia narzędzi rolniczych, drapaczów do przykrywania zasiewów wiosennych (np. na Podolu), zaprowadzenie pługów zastosowanych do gleby danej miejscowości, wreszcie zaprowadzenie wzorowej brony zwykłej.

Pan Wiśniewski badał rasę Majdańską bydła rogatego na nizinach w pow. Kolbuszowskim i przestudował oborę rasy krajowej w Pawężowie, w dobrach ks. Sanguszki, wreszcie w powiecie Cieszanowskim badał stosunki hodowlane okolic lesistych Horyńca.

Wszędzie udzielał zwykłych pouczeń o uprawie i poprawie roli, — o produkcyi pasz, — obchodzeniu się z nawozem, — użyciu nawozu handlowego (tak zwanego sztucznego), — wskazywał na potrzebę używania poprawnych narzędzi do uprawy roli, — doboru odpowiednich nasion, — pouczał obchodzenia się z bydłem i t. p.

Po zamianowaniu p. Gurskiego nauczycielem, objeżdżał z nim początkowo wspólnie wyznaczone im przez Wydział krajowy miejscowości — i wspólnie też z nim pierwsze sprawozdanie z badania stosunków hodowlanych wypracował i przedłożył.

V. Pouczenie włościan o poprawnej uprawie i wyprawie lnu metodą belgijską w r. 1893.

Nauczyciel uprawy lnu p. Jan Górski odbył podróż w powiecie Myślenickim i Nowotarskim w celu pouczenia włościan tamtejszych o poprawnej uprawie lnu. Według sprawozdania tegoż p. Górskiego: w powiecie Myślenickim mało lnu uprawiają, ledwie połowa gospodarzy siewą 1—4 garncy nasienia, ale i ten jest z powodu późnego siewu — po zbiorze pierwszej konieczyny — lichej jakości, a wyprawiają go podług starodawnej metody. Przed laty 40 uprawiali go tutaj o wiele więcej, gdyż ubierali się wówczas wszyscy w odzież płótna domowego, a tkacz był w każdej chałupie, dzisiaj kobiety chodzą w perkalach, a mężczyźni knso z niemiecka w ubraniach tandętnych — wyjąwszy górali w południowej części tego powiatu. W tej też stronie uprawiają lnu o wiele więcej, a nawet rządca dóbr Wysoka — koło Jordanowa — sieje rok rocznie około 30 morgów lnu z nasienia rygskiego i rozsprędaje włościanom na piuu, zagonami, bez nasienia — gdyż kupujący zebrany len odwozi na gumna folwarczne, nasienie wyczochra, a łodygi zabiera; morg takiego lnu przynosi mu 80—120 zł.

Przyczyna upadku uprawy lnu w tym powiecie leży w taniości materyi bawełnianych i taniości płótna lnianego, dostarczanego z okolic Rabki i Skomielnej, a wreszcie emigracya za robotą tak w lecie jak i w zimie, częściowo do Ameryki, częściowo do Rossyi lub Węgiel. Z je-

dnej tylko gminy w Zawoji było z bieżącym roku około 600 ludzi na emigracyi! — Wszelkie starania o podniesienie uprawy lnu w tej okolicy będą bezskuteczne, lub tylko przejściowe, wszelako starać się należy przynajmniej o ulepszenie tego co jest.

W powiecie Nowotargkim uprawiają jeszcze zawsze dużo lnu, chociaż nieco mniej jak przed 30 laty, a to z powodu taniości tego materiału w ostatnich 20 latach. Skarżą się tutaj, że niemają zbytu na ten towar, że ich żydzi wyzyskują i t. p., tymczasem tak nie jest, żydzi wprawdzie kupują len gotowy, ale stosunkowo nie wiele, gdyż sami górale skupują go więcej na handel i wywożą na węgierską stronę do Orawy i okolicznych miasteczek i stosunkowo nie źle mają płacone, bo za 100 klgr. lnu wylartego zwykłym sposobem na terlicach, płacą w Czarnym Dunajcu 40 - 45 zł. a czesany 60 - 70 zł. i wyżej; jest to cena, którą tylko szkoła grodecka poszczycić się może. Każdy gospodarz sieje tu od 4—24 garncy lnu inflandzkiego, którego co roku sprowadzają do każdej gminy przez kółka rolnicze 30—50 korecy.

W ogóle powiat Nowotargki należy do pierwszych powiatów w Galicyi, w którym znaczną ilość lnu produkują i wyprawiają go wcale dobrze, bo powiat spotrzebowuje co roku około 1000 korecy nasienia lnu inflandzkiego sprowadzonego przez c. k. Towarzystwa rolnicze we Lwowie i Krakowie, i przez Goldfingera, przemysłowca z Nowegotargu, od którego górale czy za pośrednictwem Kółka rolniczego czy bezpośrednio je nabywają.

W powiatach Jasielskim i Krośnieńskim znacznie mniej, bo prawie $\frac{2}{3}$ mniej, lnu uprawiają jak przed laty 40-tu i robią około niego w sposób pierwotny:

Sieją go późno, używając nasienia krajowego, następnie rosą, suszą w piecach lub na polepach w chałupach kurnych, następnie wyczyszczają na terlicach i miedlicach przygotowując go do przedzenia na płótna do własnego użytku. Oprócz tego sieją dużo konopi, które także na potrzeby domowe obracają, gdyż na eksport ani jednego ani drugiego im nie zbywa, a ponieważ w okolicy jest dużo tkaczy, przeto na przędze w zimie jest pokup wielki, jednakowoż ilość producyi przędzy ani 20-tej części niepokryje potrzeby tkaczy, wskutek tego przędza sprowadzana bywa z fabryk szlązkich lub morawskich.

Upadek uprawy lnu w tych powiatach przypisują nietylko taniości materyi bawełnianych, ale głównie powiększeniu się ludności wiejskiej, a tem samem rozdrobieniu gruntów, a z tą i coraz więcej wzmagającej się emigracyi ludu do Ameryki a więcej jeszcze za zarobkiem do Węgier i do Wołoszczyzny.

W okolicy Krosna, Korezyny, tak samo Rabki i Skomelnej w pow. myślenickim, stosunkowo mniej lnu uprawiają z powodu, że przemysł tkacki może przy jednym warstacie więcej jak jedną osobę zatrudnić, to też domownicy przy tkaczu mają zawsze zajęcie, skoro gotową przędzę mogą z fabryki sprowadzić, tak, że do przeróbki lnu bardzo mało czasu im zostaje.

VI. Nauka mleczarstwa.

Instruktor mleczarstwa Dr. U. Wareg Massalзки odbył w roku ubiegłym oprócz dwóch podróży naukowych za granicę, celem zwiedzenia ulepszonych zakładów mleczarskich, wiele objazdów po kraju; odbywał on konferencye i demonstraacye (w Krakowie 21. marca, 23. marca i 18. kwiet., we Lwowie 3. i 4. marca i 12. kwiet. 29—31 maja w Putiatyńcach w pow. Rohatyńskim w Bursztynie) a nadto prowadził próby nowszych aparatów mleczarskich z centryfugami, ogrzewaczami, chłodnikami maślnicami, wreszcie dbał o rozwój handlu masłem.

Sprawozdanie z wycieczek za granicę złożył p. instruktor Wydziałowi kraj. i znajduje się ono do przegładnięcia w biurze Dep. II.

Mając na oku polecenie Wys. Sejmu dane Wydziałowi kraj. uchwałą z dnia 24. września 1892, „aby bacznie śledził rozpoczynające się działanie instruktora mleczarstwa i zdawał sprawę w corocznym sprawozdaniu jakie rezultaty praktyczne zawdzięcza kraj tej nowo kreowanej posadzie“. Wydział krajowy przydzielał wszystkie sprawozdania instruktora mleczarstwa sekcji stałej krajowej komisji rolniczej, a względnie jej referentowi sprawy mleczarstwa, do zbadania i zaopiniowania i w myśl opinii tegoż udzielał p. Massalskiemu potrzebnych wskazówek. Obecnie zajmuje się p. Massalski zbieraniem dat mogących dać pogląd na stan gospodarstwa nabiiałowego w kraju — a nadchodząca wystawa krajowa nastreczy mu dalszą sposobność do działania na polu wskazanem mu przy powołaniu go na posadę instruktora mleczarstwa.

Na podstawie powyższego sprawozdania Wydział krajowy wnosi:

Wysoki Sejm raczy sprawozdanie niniejsze o czynnościach kraj. nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego i p. instruktora mleczarstwa przyjąć do wiadomości.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem krakowskiem.

Lwów dnia 2. lutego 1894.

Marszałek krajowy:

Eustachy ks. Sanguszko w. r.

Sprawozdawca:

Tadeusz Romanawicz w. r.
członek Wydziału krajowego.

Liczba porządkowa	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U W A G A				
	P. Seweryn Wiśniewski zwiedził następujące gminy:								
	Powiat Kolbuszowski:								
1	Kolbuszowa	J e z y k w y k ł a d o w y p o l s k i	W myśl uchwały Wysokiego Sejmiku z dnia 4 kwietnia 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele wędrowni przedewszystkiem badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymania tegoż i użytkowania, a przy tych szczegółowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielali rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: koniczyny, lucerny, wyki (mieszanki), kukurudzy, saradelli, sporku, buraków pastewnych, — tudzież korzystne zużytkowywanie pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem pouczeń wyczerpujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobliwie fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów zielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.	Demonstracje odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczaniach pokazywali nauczyciele modele pługów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydłem przy wzdęciu.	Bardzo liczny udział słuchaczy (przeszło 120). Byli także obecni: pp. c. k. starosta Jakubowicz, kilku urzędników, burmistrz, kierownik szkoły, 2 nauczycieli i prywatny oficyalista z Zarzecza. Liczne zebranie słuchaczy.				
2	Werynia								
3	Rejowiec								
4	Renizów								
5	Dzikowiec								
6	Wildenthal								
7	Cmolas								
8	Brostowa góra								
9	Majdan								
10	Rusinów								
11	Wilcza Wola								
12	Spie								
13	Krzątka								
14	Sokołów								
15	Maziarnia								
16	Budy								
17	Turza								
18	Trzybuska								
19	Nienadówka								
20	Grębów								
	Pow. Nisko:								
21	Nisko								
22	Zarzecze								
23	Prządza								
24	Kopki								

Liczba porządkowa	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U W A G A			
25	Koziarnia	polski	W myśl uchwały Wysokiego Sejmiku z dnia 4. kwietnia 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele wędrowni przedewszystkiem badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymania tegoż i użytkowania, a przy tych szczegółowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielali rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: konicznej, lucerny, wyki (mieszanki), kukurudzy, saradelli, sporku, buraków pastewnych, — tudzież korzystne zużytkowywanie pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem pouczeń wyczerpujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobliwie fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów mielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.	Demonstracye odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczeniach pokazywali nauczyciele modele pługów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydlętem przy wzdęciu.				
26	Grobla	"						
27	Rudnik	"						
28	Kamień	"						
29	Racławice	"						
30	Nowa wieś	"						
31	Wolina	"						
Powiat Łańcucki:								
okręg sądowy								
Leżajsk.								
32	Żołynia miasteczko	"						
33	Żołynia wieś	"						
34	Gielarowa	"						
35	Leżajsk	"						
36	Stare miasto	"						
37	Podklasztor	"						
38	Wierzawice	"						
39	Dębno	"						
40	Trynca	"						
Powiat Jarosławski:								
okręg sądowy								
Sieniawa.								
41	Nielipkowice	polski i ruski						
42	Czerwona wola	"						
43	Manasterz	"						
44	Czercze	"						
45	Dobra	"						
46	Cieplice	"						
47	Adamówka	"						
48	Majdan	"						

Liczba porządkowa	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U W A G A
	Powiat Cieszanowski:				
49	Lubliniec nowy	polski i ruski	W myśl uchwały Wysokiego Sejmu z dnia 4 kwietnia 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele wędrowni przedewszystkiem badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymywania tegoż i użytkowania, a przy tych szczegółowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielali rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: konicznej, lucerny, wyki (mieszanki), kukurudzy, saradelli, sporku, buraków pastewnych, — tudzież korzystne zużytkowywanie pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem pouczeń wyczerpujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobliwie fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów mielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.	Demonstracje odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczeniach pokazywali nauczyciele modele pługów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydlętem przy wzdęciu.	}
50	Lubliniec stary	"			
51	Ruda	"			
52	Żuków	"			
53	Płazów	"			
54	Narol	"			
55	Lipisko	"			
56	Lówcza	"			
57	Gorajec	"			
58	Cieszanów	"			
59	Dachnow	"			
60	Lubaczów	"			
61	Chotyłub	ruski			
62	Podemszczyzna	"			
63	Krzywe	polski i ruski			
64	Horyniec	"			
65	Nowiny	"			
66	Wólka horyniecka	"			
67	Szczurków	"			
68	Dąbrowa	"			
69	Łukawiec	polski			
70	Cieszanów	"			
	P. Bolesław Gurski Pow. Brodzki:				
1	Toporów	polski i ruski			}
3	Trójca	"			
					Z powodu koszenia pierwszego siana i zasiewów w pełni, na wykład zeszło się tylko 8 gospodarzy.

Liczba porządkowa	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U W A G A																		
3	Turze	Język w y k ł a d o w y p o l s k i i r u s k i	W myśl uchwały Wysokiego Sejmiku z dnia 4. kwietnia 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele wędrowni przede wszystkim badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymania tegoż i użytkowania, a przy tych szczegółowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielali rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: koniczyzny, lucerny, wyki (mieszanki), kukurudzy, saradelli, sporku, buraków pastewnych, — tudzież korzystne użytkowywanie pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem pouczeń wyczerpujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobliwie fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów mielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.	Demonstracje odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczeniach pokazywali nauczyciele modele plugów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydlęciem przy wzduciu.	Zebranie liczne.																		
4	Sokołówka pow. Złoczów				{ Z powodu jarmarku zajął się nauczyciel przede wszystkim badaniem bydła majdańskiego na jarmarku spędzonym.																		
5	Ruda				Zebranie liczne.																		
6	Stanisławczyk				Język w y k ł a d o w y p o l s k i i r u s k i	W myśl uchwały Wysokiego Sejmiku z dnia 4. kwietnia 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele wędrowni przede wszystkim badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymania tegoż i użytkowania, a przy tych szczegółowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielali rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: koniczyzny, lucerny, wyki (mieszanki), kukurudzy, saradelli, sporku, buraków pastewnych, — tudzież korzystne użytkowywanie pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem pouczeń wyczerpujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobliwie fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów mielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.	Demonstracje odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczeniach pokazywali nauczyciele modele plugów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydlęciem przy wzduciu.	Zebranie liczne.															
7	Hrycowola							{ Obecnymi byli proboszczowie obydwóch obrządków i kilka osób z inteligencji miejscowej. Zebranie liczne.															
8	Łopatyn							{ Przegląd bydła włościańskiego i przy tej sposobności pouczenie.															
9	Uwiń							Zebranie liczne.															
10	Zawidcze							{ Zebranie bardzo liczne, przeszło 130 słuchaczy.															
11	Smarzów							{ Pouczenie przy sposobności oglądania bydła.															
12	Korsów							Zebranie liczne.															
13	Piaski							{ Pouczenie przy oglądaniu bydła.															
14	Klekotów							Obecni miejscowy proboszcz gr. kat. i nauczyciel. Zebranie liczne.															
15	Koniuszków							Język w y k ł a d o w y p o l s k i i r u s k i	W myśl uchwały Wysokiego Sejmiku z dnia 4. kwietnia 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele wędrowni przede wszystkim badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymania tegoż i użytkowania, a przy tych szczegółowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielali rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: koniczyzny, lucerny, wyki (mieszanki), kukurudzy, saradelli, sporku, buraków pastewnych, — tudzież korzystne użytkowywanie pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem pouczeń wyczerpujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobliwie fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów mielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.	Demonstracje odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczeniach pokazywali nauczyciele modele plugów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydlęciem przy wzduciu.	{ Pouczenie przy oglądaniu bydła.												
16	Jazłowiec										{ Obecnymi byli proboszczowie obydwóch obrządków i kilka osób z inteligencji miejscowej. Zebranie liczne.												
17	Berlin										{ Pouczenie przy oglądaniu bydła o doborze rozplodników.												
18	Ditkowce										Język w y k ł a d o w y p o l s k i i r u s k i	W myśl uchwały Wysokiego Sejmiku z dnia 4. kwietnia 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele wędrowni przede wszystkim badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymania tegoż i użytkowania, a przy tych szczegółowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielali rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: koniczyzny, lucerny, wyki (mieszanki), kukurudzy, saradelli, sporku, buraków pastewnych, — tudzież korzystne użytkowywanie pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem pouczeń wyczerpujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobliwie fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów mielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.	Demonstracje odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczeniach pokazywali nauczyciele modele plugów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydlęciem przy wzduciu.	Zebranie bardzo liczne, przeszło 150 osób. Obecne były i kobiety. Zainteresowanie się było bardzo wielkie. Stawiano wiele interpelacji.									
19	Raźniów													{ Z powodu licznych robót w polu mało się zebrało gospodarzy. Obecni wszakże byli zainteresowani wykładem, czego dowodem była długa pogadanka.									
20	Zabłóćce													Zebranie liczne.									
21	Czechy													{ Obecnym był miejscowy proboszcz gr. kat. i proboszcz ze Zwierzynia.									
22	Wysocko													Język w y k ł a d o w y p o l s k i i r u s k i	W myśl uchwały Wysokiego Sejmiku z dnia 4. kwietnia 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele wędrowni przede wszystkim badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymania tegoż i użytkowania, a przy tych szczegółowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielali rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: koniczyzny, lucerny, wyki (mieszanki), kukurudzy, saradelli, sporku, buraków pastewnych, — tudzież korzystne użytkowywanie pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem pouczeń wyczerpujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobliwie fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów mielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.	Demonstracje odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczeniach pokazywali nauczyciele modele plugów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydlęciem przy wzduciu.	Zebranie liczne.						
23	Kadłubiska i Jasionów																{ Obecnymi byli proboszczowie obydwóch obrządków i kilka osób z inteligencji miejscowej. Zebranie liczne.						
24	Ponikwa wiel.																Język w y k ł a d o w y p o l s k i i r u s k i	W myśl uchwały Wysokiego Sejmiku z dnia 4. kwietnia 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele wędrowni przede wszystkim badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymania tegoż i użytkowania, a przy tych szczegółowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielali rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: koniczyzny, lucerny, wyki (mieszanki), kukurudzy, saradelli, sporku, buraków pastewnych, — tudzież korzystne użytkowywanie pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem pouczeń wyczerpujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobliwie fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów mielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.	Demonstracje odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczeniach pokazywali nauczyciele modele plugów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydlęciem przy wzduciu.	Zebranie liczne.			
25	Pieniaki																			{ Obecnymi byli proboszczowie obydwóch obrządków i kilka osób z inteligencji miejscowej. Zebranie liczne.			
26	Markopol																			Język w y k ł a d o w y p o l s k i i r u s k i	W myśl uchwały Wysokiego Sejmiku z dnia 4. kwietnia 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele wędrowni przede wszystkim badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymania tegoż i użytkowania, a przy tych szczegółowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielali rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: koniczyzny, lucerny, wyki (mieszanki), kukurudzy, saradelli, sporku, buraków pastewnych, — tudzież korzystne użytkowywanie pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem pouczeń wyczerpujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobliwie fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów mielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.	Demonstracje odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczeniach pokazywali nauczyciele modele plugów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydlęciem przy wzduciu.	Zebranie liczne.

Liczba porządkowa	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U W A G A		
27	Trościaniec w.	polski i ruski	<p>W myśl uchwały Wysokiego Sejmu z dnia 4. kwietnia 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele wętrowni przedewszystkiem badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymania tegoż i użytkowania, a przy tych szczegółowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielali rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: koniżyny, lucerny, wyki (mieszanki), kukurudzy, saradelli, sporku, buraków pastewnych, -- tudzież korzystne użytkowywane pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem pouczeń wyczerpujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobliwie fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów mielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.</p>	<p>Demonstracje odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczaniach pokazywali nauczyciele modele pługów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydłem przy wzdęciu.</p>	<p>{Zebranie liczne. Obecni byli miejscowy proboszcz gr. kat. i nauczyciel.</p>		
28	Założce	"					<p>Na życzenie miejscowej inteligencji i za zgodą gr. kat. księży odbył się wykład na wiecu ludowym, w sprawie zagrabienia Morskiego Oka zebrany. Słuchaczy przeszło 300. W całym powiecie jedyne kółko rolnicze.</p>
29	Milno	"					<p>{Prawie każdy z gospodarzy jest tkaczem i wyrabiają barwne wzorzyste kilimy. Zebranie liczne.</p>
30	Kutyszcze	"					<p>{Obecnym był proboszcz gr. kat. i kilka osób ze dworu.</p>
31	Zagórze	"					
32	Podkamień	"					
<p>P. Stanisław Szalay Powiat Wadowicki:</p>							
1	<p>Chocznia powołano gminy: 1. Kaczyna 2. Zawadka 3. Gorzenia</p>	polski			<p>Zebranie bardzo liczne; zainteresowanie się udzielanemi pouczeniami wielkie.</p>		
2	<p>Wilamowice powołano gminy: 1. Babice 2. Lgota 3. Roków</p>	"			<p>Zebranie liczne, w którym brały udział także kobiety i miejscowa inteligencja.</p>		
3	<p>Tłuczań powołano gminy: 1. Tłuczeń gór. 2. Kosowa 3. Chrząstkowice</p>	"			<p>dtto.</p>		

Liczba porządkowa	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U W A G A		
4	Marcyporeba (trzy wykłady) powołano gminy: 1. Wysoka 2. Nowe dwory 3. Brzeźnica 4. Brzezinka 5. Kopytówka	J ę z y k w y k ł a d o w y p o l s k i	W myśl uchwały Wysokiego Sejmiku z dnia 4. kwietnia 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele węgłowni przedewszystkiem badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymywania tegoż i użytkowania, a przy tych szczegółowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielał rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: koniczyny, lucerny, wyki (mieszanki), kukurudzy saradelli, sporiku, buraków pastewnych, — tudzież korzystne zużytkowywanie pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem pouczeń wyzperujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobliwie fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów mielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.	Demonstracje odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczaniach pokazywali nauczyciele modele plugów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydłem przy wzdeciu.	Zebranie dosyć liczne, interesujące się sprawą hodowli bydła.		
5	Pobiedz Paszkówka (dwa wykłady) powołano gminy: 1. Benczyn 2. Jaskowice 3. Sosnowice				Zebranie bardzo liczne (w drugim dniu przeszło 200 osób).		
6	Krzęcin (trzy wykłady) powołano gminy: 1. Polanka Hallera 2. Gołuchowice 3. Zelczyna				Zebranie liczne, na których obecnym był proboszcz miejscowy.		
7	Facimiech powołano gminy: 1. Borek szlachecki 2. Ochocza 3. Wielkie drogi 4. Pozowice				Z powodu nieprzychylności wójta zebrała się bardzo mała ilość słuchaczy.		
Pow. Bialski:					8	Czaniec	
9	Kobiernice						
10	Porąbka						
11	Międzybrodzie lipnickie						
12	Międzybrodzie kobiernickie						
13	Międzybrodzie żywieckie						

Liczba porządkowa	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U W A G A
14	Powiat Żywiecki: Żywiec powołano gminy: 1. Zadziela 2. Stary Żywiec 3. Tresna 4. Czernichów 5. Międzybrodzie 6. Moszczawica	J e z y k w y k ł a d o w y p o l s k i	W myśl uchwały Wysokiego Sejmiku z dnia 4. kwietnia 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele wędrowni przedewszystkiem badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymania tegoż i użytkowania, a przy tych szczegółowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielali rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: koniczyny, lucerny, wyki (mieszanki), kukurudzy, saradelli, sporuku, buraków pastewnych, — tudzież korzystne użytkowywanie pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem pouczeń wyzerpujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobiście fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów mielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.	Demonstracje odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczeniach pokazywali nauczyciele modele plugów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydłem przy wzdecu.	Nie można było znaleźć, a raczej uzyskać odpowiedniego lokalu na naukę, wielu przeto z tych, którzy się zebrali, rozeszło się przed wykładem.
15	Zabłocie powołano gminy: 1. Leśna 2. Sienna				Zezšli się wójt z radnymi i pisarz gminny, ze wsi nikt nie przyszedł.
16	Sporysz powołano gminy: 1. Trzebinia 2. Świnna 3. Przyłęków				Zebranie nie liczne, bo wójt nie ogłosił był w pierw wykładów.
17	Ładygowice powołano gminy: 1. Bierna 2. Pietrykowice 3. Zarzeczce				Zebranie bardzo nieliczne, za ledwo 6 osób przybyło na wykład, a to z powodu zajęcia w fabrykach.
18	Lipowa (dwa wykłady) powołano gminy: 1. Słotwina 2. Ostre				Zebranie liczne, zainteresowanie wielkie, właścianie sami domagali się dalszych pouczeń.
19	Radziechów (dwa wykłady) powołano gminę: 1. Wieprz				Zebranie liczne, w którym wzięło udział dwadzieścia kobiet.

Liczba porządkowa	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U W A G A
20	Cięcina (dwa wykłady) powołano gminy: 1. Żabnica 2. Brzuśnik 3. Bystra	J e z y k w y k ł a d o w y p o l s k i.	W myśl uchwały Wysokiego Sejmu z dnia 4. kwietnia 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele wędrowni przedewszystkiem badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymania tegoż i użytkowania, a przy tych szeregówłowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielali rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: koniczyny, lucerny, wyki (mieszanki), kukurudzy, saradelli, sperku, buraków pastewnych, — tudzież korzystne użytkowywanie pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem porażań wyczerpujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobliwie fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów mielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.	Demonstracje odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczaniach pokazywali nauczyciele modele plugów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydłem przy wzdęciu.	Zebranie nie liczne, ale kobiety i kilka osób z inteligencji interesowały się pouczeniami.
21	Milówka powołano gminy: 1. Kamesznica 2. Szare 3. Nieleśnia 4. Cisiec				Zebranie liczne.
22	Rajeza (dwa wykłady) powołano gminę: 1. Sól				Podczas pobytu w Rajezy nieustannie deszcz padał, zebranie pomimo tego dosyć liczne. Obecnych na niem było także 3 księży i 2 nauczycieli ludowych.
23	Ujsoly				W miejscowości tej jest kółko rolnicze i sklepik włościański; zebranie dosyć liczne.
24	Rycerka dolna powołano gminę: 1. Rycerkę gór.				Zebranie małe, obecni: 3 osoby z inteligencji. Kółko rolnicze istnieje tylko nominalnie. Sklepa wartości 300 zł. nikt nie chce trzymać. Czytelnia 102 książek
25	Rychwałd (dwa wykłady) powołano gminy: 1. Rychwałdek 1. Pewel				Zebranie małe; obecnych było wszakże ośm kobiet, interesujących się bardzo przedmiotem pouczeń.
26	Okrojnik (dwa wykłady) powołano gminy: 1. Oczków 2. Łękawica 3. Kocierz łąk. 4. Kocierz mosz.				Zebranie bardzo liczne.
27	Gilowice				Zebranie małe.
28	Jeleśnia dworzec powołano gminy: 1. Pewel mała 2. Pewel wielka 3. Mutna 4. Hucisko				Zebranie słuchaczy liczne.

Liczba porządkowa	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U W A G A
29	Jelesna kościół powołano gminy: 1. Korbielów 2. Krzyżowa 3. Sopotnia w. 4. Sopotnia m. 5. Przyborów	Język wykładowy polski	W myśl uchwały Wysokiego Sejmu z dnia 4. kwietnia. 1892 i specjalnych rozporządzeń Wydziału krajowego, zajmowali się nauczyciele wędrowni przedewszystkiem badaniem stosunków hodowlanych, pochodzenia i stanu bydła rogatego, sposobem utrzymania tegoż i użytkowania, a przy tych szczegółowych badaniach, trwających po dni kilka w niektórych miejscowościach, udzielali rad i wskazówek, odnoszących się do racjonalnej hodowli i użytkowania bydła rogatego. Uprawa i przygotowanie pasz, mianowicie: koniczyny, lucerny, wyki (nieszanki), kukurudzy, saradelli, sporku, buraków pastewnych, -- tudzież korzystne użytkowanie pastwisk, a w końcu poprawa łąk i pastwisk, były wszędzie przedmiotem pouczeń wyczerpujących. Uprawa roli i poprawne do tego narzędzia, użycie nawozów handlowych, osobliwie fosforowych, tudzież właściwe zastosowanie nawozów mielonych, a w końcu wskazówki co do zakładania gnojowisk były również przedmiotem pouczeń.	Demonstracje odbywały się na oglądanych sztukach bydła, w stajniach gospodarstw zwiedzanych i w polu. Przy pouczaniach pokazywali nauczyciele modele pługów i bron poprawnych, okazy nasion roślin pastewnych i okazy nawozów. Użycie trokaru i obchodzenie się z bydłem przy wzdęciu.	Zebranie dosyć liczne. Obecnych było 6 osób z inteligencji.
30	Koszarowa (dwa wykłady)				Zebranie bardzo liczne (przeszło 160 osób), a to z powodu obchodu św. Katarzyny. Powszechnem zatrudnieniem jest tu bednarstwo.
31	Lachowice (dwa wykłady)				Na obydwóch zebraniach połowę obecnych stanowiły kobiety, które tu prowadzą całe gospodarstwo. Jedna osoba z inteligencji.
32	Slemień (dwa wykłady) powołano gminy: 1. Kozan 2. Kuroń 3. Las 4. Pewelek				Na pierwszym wykładzie bardzo mało słuchaczyw się zeszło, natomiast na drugim było liczne zgromadzenie, z samych najpoważniejszych gospodarzy złożone.
1	R. Wiśniewski razem z p. Gurskim.				Zwiedzanie obory zarodowej bydła krajowego majdańskiego u księdza Kuzyka.
2	Machnów (pow. Rawski)				Zwiedzanie obory zarodowej bydła krajowego majdańskiego u Wielm. Skólimowskiego.
3	Deniska nowe (pow. Rawski)				Zwiedzanie obory zarodowej bydła krajowego majdańskiego u Wielm. Krajewskiego.
4	Czechy (pow. Brodzki)				Zwiedzanie obory zarodowej bydła krajowego majdańskiego u Wiel. Rozwadowskiego.
1	Majdan stary (pow. Kamionneki)				Zwiedzanie obory zarodowej bydła krajowego czerwonobułęczkowego u Wiel. Dr. Hermana Czecha.
1	P. Szalay razem z p. Bieleckim.				Zwiedzanie obory zarodowej bydła krajowego czerwonobułęczkowego u Wiel. Dr. Hermana Czecha.
2	1. Kozy (pow. Bialski)	Zwiedzanie obory zarodowej bydła krajowego czerwonobułęczkowego u Wiel. Jana Brandysa.			
3	2. Kobiernice (pow. Bialski)	Zwiedzanie obory zarodowej bydła kraj. czerwonobułęczkowego u W. Karola Czecha.			
4	3. Wielkie drogi (pow. Wadowicki)				
4	4. Bierzanów (pow. Wielicki)				

Dr. Massalski, instruktor mleczarstwa :

Liczba porządkowa	Miejscowość	Język wykładowy	Słuchacze	Temat wykładów	Demonstracje	Uwaga
1	Wierzchnia	Język polski	Służba ekonomiczna folwarku	Własności mleka, obchodzenie się z mlekiem bez centryfugi i przy użyciu centryfugi. Wyrób masła.	Użycie centryfugi Lefeldy i maśnicy Victoria	
2	Hoszów		dtto.	Użycie centryfugi Lefeldy i Victorya.	dtto.	
3	Kraków		Producenci mleka z okolicy, tudzież trudniący się sprzedażą mleka w Krakowie.	Dalszy ciąg pouczeń o użyciu narzędzi i przyrządów mleczarskich	Użycie przyrządów mleczarskich	
4	Siercza		Właściciel majątku i służba folwarczna	O wyrobie masła i potrzebnych do tego przyrządach	dtto.	
5	Lwów		Uczestnicy w walnym zgromadzeniu c. k. Towarzystwa gospodarskiego.	O centryfudze, tudzież najważniejszych narzędziach i przyrządach mleczarskich	dtto.	
6	Kraków		Uczestnicy walnego zgromadzenia Towarzystwa rolniczego	dtto, a nadto o sprzedaży świeżego mleka i wyrobie masła	dtto.	
7	Krasieczyn		Służba ekonomiczna	O użyciu centryfugi Lefeldy, chłodnicy itp.	Doświadczenie z centryfugą	
8	Putiatynce		dtto.	O użyciu centryfugi i wyrobie masła	dtto. i z maśnicą Victoria	
9	Ponikszew		dtto.	dtto.	dtto.	

Liczba porządkowa	Miejscowość	Język wykładowy	Słuchacze	Temat pouczeń	Demonstracje	Uwaga
10	Podleszany	Język wykładowy polski	Służba ekonomiczna	O wyrobie, pakowaniu i wysyłce masła	Pakowanie i wysyłka	
11	Kraków		Jak pod 3.	O wyrobie masła i handlu eksportowym masłem	dtto.	
12	Sosnow		Właściciel dóbr i służba ekonomiczna	O użyciu przyrządów mleczarskich, centryfugi, chłodnicy itd.	Użycie centryfugi i przyrządów	

Oprócz powyższych pouczeń, udzielanych na żądanie stron interesowanych, miał p. Massalski trzy 1-tygodniowe kursa (każdy w 20-tu wykładach) w

1	Krakowie	Język wykładowy polski	Producenci mleka z okolicy, tudzież trudniący się sprzedażą mleka w miejscu	Własność mleka, racjonalne obchodzenie się z mlekiem, przeróbka, maszyny i narzędzia do tego używane, handel mlekiem i produktami mleczarskimi itd.	Użycie najważniejszych przyrządów, centryfug, chłodnic, maślnic, tudzież oznaczenie tłuszczu w mleku			
2	Lwowie					Uczniowie niższej szkoły rolniczej		
3	Jagielnicy							

Year	Month	Day	Event	Location	Remarks
1900	Jan	1
1900	Jan	2
1900	Jan	3
1900	Jan	4
1900	Jan	5
1900	Jan	6
1900	Jan	7
1900	Jan	8
1900	Jan	9
1900	Jan	10
1900	Jan	11
1900	Jan	12
1900	Jan	13
1900	Jan	14
1900	Jan	15
1900	Jan	16
1900	Jan	17
1900	Jan	18
1900	Jan	19
1900	Jan	20
1900	Jan	21
1900	Jan	22
1900	Jan	23
1900	Jan	24
1900	Jan	25
1900	Jan	26
1900	Jan	27
1900	Jan	28
1900	Jan	29
1900	Jan	30
1900	Jan	31
1900	Feb	1
1900	Feb	2
1900	Feb	3
1900	Feb	4
1900	Feb	5
1900	Feb	6
1900	Feb	7
1900	Feb	8
1900	Feb	9
1900	Feb	10
1900	Feb	11
1900	Feb	12
1900	Feb	13
1900	Feb	14
1900	Feb	15
1900	Feb	16
1900	Feb	17
1900	Feb	18
1900	Feb	19
1900	Feb	20
1900	Feb	21
1900	Feb	22
1900	Feb	23
1900	Feb	24
1900	Feb	25
1900	Feb	26
1900	Feb	27
1900	Feb	28
1900	Feb	29
1900	Mar	1
1900	Mar	2
1900	Mar	3
1900	Mar	4
1900	Mar	5
1900	Mar	6
1900	Mar	7
1900	Mar	8
1900	Mar	9
1900	Mar	10
1900	Mar	11
1900	Mar	12
1900	Mar	13
1900	Mar	14
1900	Mar	15
1900	Mar	16
1900	Mar	17
1900	Mar	18
1900	Mar	19
1900	Mar	20
1900	Mar	21
1900	Mar	22
1900	Mar	23
1900	Mar	24
1900	Mar	25
1900	Mar	26
1900	Mar	27
1900	Mar	28
1900	Mar	29
1900	Mar	30
1900	Mar	31